

УДК 336.221.264, 336.225.673, 336.228.3

JEL H20, H21, H25, M41

DOI 10.32782/2786-8273/2023-2-7

Кучеренко С.М.

керівник департаменту консалтингу,
ТОВ «Кейнас-Консалтинг»;
аспірант кафедри обліку та консалтингу,
Державний податковий університет
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-4133-5547>

Serhii Kucherenko

Keynas-Consulting LLC;
State Tax University

ПОДВІЙНА ПРИРОДА ПОДАТКОВОГО РИЗИКУ DOUBLE NATURE OF TAX RISK

Анотація. Податкові ризики є неодмінною складовою сучасного економічного середовища. Дослідженню цього явища присвячено чимало наукових праць. Проте, їхній аналіз показує, що погляди вчених на сутнісну природу податкового ризику дещо відрізняються: дехто вбачає в ньому лише негативний аспект, який полягає у потенційних фінансових втратах, інші наполягають на тому, що податковий ризик може мати як негативний, так і позитивний ефект. Останній, на їхню думку, полягає у можливості отримати додаткові економічні вигоди. У даній статті наведено результати аналізу суті ризику загалом та податкового ризику зокрема, досліджено різні бачення вчених на природу цього явища та наведено аргументи, які на думку автора, унеможливають доцільність виділення позитивної складової податкового ризику.

Ключові слова: негативні наслідки податкового ризику, податковий ризик для держави, податковий ризик суб'єкта господарювання, податковий ризик, природа податкового ризику, ризик.

Abstract. Introduction. Tax risks are an essential component of the modern economic environment. Many scientific works are devoted to the study of this phenomenon. However, their analysis shows that the views of scientists on the essential nature of tax risk are somewhat different: some see in risk only a negative aspect, which consists in potential financial losses; others insist that tax risk can have both a negative and a positive component. The latter involves the possibility of receiving certain economic benefits from making risky decisions. In this article we will try to understand what is the reason for such disagreements.

Purpose. The purpose of the article is to reveal the nature of tax risk based on a comparison of the interpretations of this concept by various scientists, to formulate one's own vision of tax risk, as well as to evaluate the fairness of the statement that tax risk has both a negative and a positive component. **Methods.** As research methods to achieve the set goal, general scientific methods of cognition were used, including: analysis – to clarify the essence of the concepts of "risk" and "tax risk" and assess the validity of the statement about the presence of a positive component in the risk; deduction – when dividing the risk into a phenomenon and a process or action; synthesis – when formulating one's own definition of the concept of tax risk. **Results.** To date, there is no unambiguous interpretation of the concept of "risk". And this is not surprising, because risk is a rather broad, complex and multifaceted phenomenon. It accompanies almost all spheres of life and exists regardless of whether we are aware of its presence in a specific situation or not. At the conceptual and everyday level, in the minds of people, "risk" is identified with a certain danger, threat, and the possibility of losses. Modern scientists come to the same conclusions when studying this concept. At the same time, there are scientists who believe that risk is not always a negative phenomenon, and as a result of the occurrence of one or another risk, a business entity may have a positive result. In the event that the subject takes a risk, he can be in a winning position, which would not happen in case of not accepting the risk, rejecting it. In our opinion, the mentioned scientists arrived at such a vision of risk due to the fact that they considered risk not as a phenomenon, but as a process or action. We do not support such a two-faceted approach neither to defining the essence of risk in general nor to tax risks in particular; and we believe that as a phenomenon "risk" should always be associated with the occurrence of an unfavorable outcome. Another thing is that the result of a certain decision (action, choice), which contains an element of risk, can have various consequences – both positive and negative. But the presence of an element of risk in such a choice, action or decision is precisely associated with an unfavorable outcome. In simple words: if the consequence of the decision can only be a positive result, then there is no element of risk in it. And if a decision or choice can lead to both favorable and undesirable consequences, then we are dealing with the presence of risk. And if a certain risk was realized, it always means the realization of a negative, undesirable scenario, which one wanted to avoid when making a decision or making a choice. **Conclusion.** The difference in the views of modern scientists on the nature of tax risk, in our opinion, is due to the fact that one group of scientists considers risk as a phenomenon, and the other as a decision-making process that can have both negative and positive consequences. We are inclined to the fact that the presence of an element of risk in a certain decision or action de facto predicts the probability of the implementation of the negative scenario. This is the key difference between a risky and a risk-free decision. Based on this, the approach that singles out the positive component of risk, in our opinion, needs to be updated and revised.

Keywords: negative consequences of tax risk, tax risk for the state, tax risk of the business entity, tax risk, the nature of the tax risk, risk.

Постановка проблеми. Податкові ризики є невід'ємною складовою сучасного економічного середовища. Дослідженню цього явища присвячено чимало

наукових праць. Проте, їхній аналіз показує, що погляди вчених на сутнісну природу податкового ризику дещо відрізняються: дехто вбачає в ризику лише негативний

аспект, який полягає у потенційних фінансових втра-тах; інші наполягають на тому, що податковий ризик може мати як негативну, так і позитивну складову. Остання, нібито, передбачає можливість отримання певних економічних вигод від прийняття ризикованих рішень. Хто правий та в чому причина таких розбіжностей – спробуємо розібратися в рамках цієї статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням суті та характеристик податкових ризиків займалися такі вітчизняні науковці як Андрущенко В. [1], Виклюк М. [3], Вігліньський В. [4; 5], Десятнюк О. [7], Канюк В. [7], Краєвський В. [12], Редич О. [4] і багато інших. Ці вчені зробили значний вклад у розробку теоретичних і практичних аспектів податкової ризикології.

Мета статті полягає у розкритті природи податкового ризику на основі порівняння тлумачень цього поняття різними науковцями, формулюванні власного бачення податкового ризику, а також у оцінці справедливості твердження про те, що податковий ризик має як негативну, так і позитивну складову.

Вклад основного матеріалу дослідження. На сьогоднішній день відсутнє однозначне тлумачення поняття «ризик». І це не дивно, адже ризик є досить широким, складним та багатоаспектним явищем. Він супроводжує практично всі сфери життя та існує незалежно від того, усвідомлюємо ми його наявність в конкретній ситуації чи ні.

Дослідження його природи почнемо з аналізу лексичного значення слова «ризик», яке являє собою зміст, закріплені у свідомості людей, зв'язок певного звучання з певним явищем дійсності, поняттям, дією.

У різних мовах «ризик» означає: круча, скеля (ridsikon, ridsa) – у грецькій; небезпека, загроза, лавирування між скель (risiko, risikare) – у італійській; загроза, ризикувати (risday) – у французькій, тобто буквально об'їжджати кручу, скелю. У словниках Вебстера та Ожогова ризик тлумачиться як небезпека, можливість збитку або втрати та можливість небезпеки або дія наважання зі сподіванням на щасливий вихід [11, с. 203].

Також існує думка про те, що етимологія цього слова походить із Південної Америки. До цього терміну південноамериканські народи апелювали маючи на увазі підвищену небезпеку на морі [14, с. 88].

В українській мові «ризик» означає «усвідомлену можливість небезпеки, сміливий, ініціативний вчинок, дію з надією на успіх, позитивний результат; можливість збитку або невдачі в якій-небудь справі» [8, с. 306].

Як бачимо, на понятійно-побутовому рівні у свідомості людей «ризик» як явище ототожнюється із певною небезпекою, загрозою, можливістю втрат. До таких же висновків приходять і сучасні вчені при дослідженні цього поняття. Так, Десятнюк О.М. та Канюк В.М. відмічають, що етимологічні дослідження терміну «ризик» у різних галузях науки (зокрема в праві та психології) свідчать, що здебільшого під ним розуміють невизначеність, небезпеку, можливість настання шкідливих подій (наслідків) [7, с. 100]. На думку Седих О.І., у широкому розумінні ризик являє собою щось таке, що може призвести до негативних результатів, до того, що фінансові результати після оподаткування операції або господарської діяльності можуть бути не такими, як очікувалося [15, с. 119].

В той же час, зустрічаються вчені, які вважають, що ризик – це не завжди втрати, і в результаті того чи іншого ризику у суб'єкта господарювання можливе

настання позитивного результату. У випадку коли суб'єкт ризикує, тобто іде на певний ризик, він може бути у вигравному становищі, чого б не відбулося у разі неприйняття ризику, його відкидання.

Такий підхід близький, зокрема, вже згаданим Десятнюком О.М. та Канюком В.М., які розділяють думку про те, що під економічним ризиком варто розуміти не лише ймовірність настання ситуації (події), яка спричиняє непередбачувані несприятливі наслідки для суб'єкта господарювання у вигляді матеріальних і фінансових втрат (збитків), а й можливість отримання позитивного результату, наприклад додаткового прибутку, економії фінансових ресурсів чи витрат [7, с. 100].

На нашу думку, до такого бачення ризику згадані вчені дійшли за рахунок того, що розглядали ризик не як явище, а як процес або дію. До таких висновків нас підштовхує наступне.

У посібнику Черненко Н.М. зазначається, що уперше поняття «ризик» було визначено в словнику В. Даля, де воно розглядалося шляхом аналізу дієслова «ризикувати»: «Ризикувати, ризикнути – сподіватися на вдачу, на певну справу, наважитися, йти на авось, робити щось без розрахунку, піддатися випадковості, діяти сміливо, заповзято, сподіваючись на щастя, ставити на кін (від гри)»; Ожегов С. розглядає ризик як можливу небезпеку, або дії на вдачу, сподіваючись на щасливий результат; Зінченко В. і Мещеряков Б. – дію, що спрямована на привабливу мету, досягнення якої пов'язане для людини з елементами небезпеки, загрозою втрати, неуспіху [18, с. 23].

Як бачимо, в енциклопедичних джерелах можливість настання як негативного, так і позитивного результату розглядається для певних дій з елементами ризику. Але чи можна розглядати в якості дії податковий ризик та, відповідно, говорити про те, що йому можуть бути притаманні позитивні наслідки? Для того, щоб це з'ясувати, проаналізуємо спочатку наскільки зміст «податкового ризику» відрізняється від «ризик» у широкому розумінні. При цьому, заради об'єктивного підходу, розглянемо зміст податкових ризиків з точки зору протилежних суб'єктів: платників податків та держави.

Почнемо із суб'єктів господарювання. Пропоновані науковцями визначення терміну «податковий ризик» для цієї категорії осіб систематизуємо в таблиці 1.

Як бачимо, наведені тлумачення податкового ризику для суб'єктів господарювання ототожнюються із настанням для них, як платників податків, негативних наслідків у вигляді додаткових фінансових витрат в результаті певних подій, серед яких можна виділити наступні:

- введення нових видів податків і зборів;
- збільшення ставок діючих податків і зборів;
- зміна строків і умов податкових платежів;
- відміна діючих податкових пільг;
- донарахування податків і зборів, пені та штрафів в ході податкової перевірки.

Тепер з'ясуємо, що таке податкові ризики для держави.

Андрущенко В. та Тучак Т. під цим явищем розуміють втрату податкових надходжень при потенційній можливості їх одержати [1, с. 76].

Виклюк М.І. зазначає, що під податковими ризиками варто розуміти ймовірність виникнення негативних наслідків для податкової системи через неефективність її побудови і функціонування, дії існуючих загроз та впливу на неї зовнішніх і внутрішніх чинників [3, с. 244].

Таблиця 1

Погляди науковців на трактування поняття «податковий ризик» суб'єктів господарювання

№ з/п	Автор, джерело	Визначення поняття
1.	Бланк І.О. [2, с. 526]	Податковий ризик – це ймовірність введення нових видів податків і зборів на здійснення окремих аспектів господарської діяльності; можливість збільшення рівня ставок діючих податків і зборів; зміна строків і умов здійснення окремих податкових платежів; ймовірність відміни діючих податкових пільг у сфері господарської діяльності підприємства.
2.	Вітлінський В.В., Редич О.В. [4, с. 31]	Податковий ризик – це економічна категорія, що відображає особливості сприйняття суб'єктами економічних відносин об'єктивно існуючих невизначеності, конфліктності та загроз, притаманних процесам оподаткування й адміністрування податків, що призводять до невикористаних можливостей і фінансових збитків як для держави, так і для платника податків.
3.	Матвійчук А.В. [13, с. 18]	Податковий ризик – це вид фінансового ризику, що визначає можливість виникнення втрат у зв'язку з введенням нових або збільшенням рівня ставок діючих податків і зборів. Він також пов'язаний із ймовірністю зміни строків і умов здійснення окремих податкових пільг у сфері господарської діяльності підприємства.
4.	Фурман В.М. [17, с. 108–109]	Податковий ризик пов'язаний з ймовірністю виникнення непередбачених фінансових втрат при запровадженні нових видів податків, збільшенні ставок податків, скасуванні наданих підприємству податкових пільг чи «податкових канікул», зміні порядків і строків внесення податкових платежів.
5.	Ярошенко І.В. [19, с. 185]	Податковий ризик з позиції платника податків слід розглядати як дорахування податків, пені, штрафів у процесі податкової перевірки на основі виявлених розбіжностей, невідповідностей між даними платника та податківця в питаннях трактування податкового законодавства, що може призвести до збільшення податкового тягаря для підприємства.

Джерело: сформовано автором

Вітлінський В. та Тимченко О. зазначають, що податковий ризик – це ймовірність недоотримання фактичних податкових надходжень порівняно з плановими (прогнозованими) [5, с. 132].

Гранатуров В. та Ясенова І. вказують, що податковий ризик – це економічна категорія, яка характеризує невизначеність кінцевого результату діяльності щодо забезпечення надходжень коштів до бюджетів усіх рівнів і державних цільових фондів унаслідок можливого впливу (дії) на нього низки об'єктивних та/або суб'єктивних факторів, які не враховуються при його плануванні [6, с. 91].

Фролов С.М., Козьменко О.В. та Бойко А.О. відмічають, що податковий ризик – це економічна категорія, яка відображає певну невизначеність, що присутня в діяльності суб'єкта господарювання або держави стосовно стабільності податкової політики, а також можливість відхилень від запланованих податкових надходжень до державного та місцевих бюджетів внаслідок ухилення від сплати податків чи порушення податкового законодавства [16, с. 152].

У сфері трансфертного ціноутворення Краєвський В.М. та Муравський О.Ю. під ризиком визначають ймовірність недоотримання податкових надходжень до бюджету у зв'язку із порушенням платниками податків правил трансфертного ціноутворення в частині здійснення контрольованих операцій із недотриманням правил «витагнутої руки» [12, с. 24].

Отже, більшість вчених схиляється до того, що для держави податковий ризик – це можливість втрати частини бюджетних надходжень від податкових платежів.

Як бачимо, податковий ризик – це про потенційні втрати. Але, як ми вже згадували, деякі автори виділяють і позитивний аспект цього явища. У таблиці 2 наведемо декілька визначень поняття «податковий ризик», які пропонуються прихильниками двоаспектної (позитивно-негативної) природи ризику.

Ми не підтримуємо такий двоаспектний підхід ні до визначення суті ризику в цілому, ні до податкових ризи-

ків зокрема, і вважаємо, що як явище «ризик» завжди слід пов'язувати із настанням саме несприятливого результату. Інша справа, що результат певного рішення (дії, вибору), яке містить елемент ризику, може мати різні наслідки – як позитивні, так і негативні. Але наявність елементу ризику в такому виборі, дії чи рішенні пов'язується саме із несприятливим результатом. Простими словами: якщо наслідком рішення може бути лише позитивний результат, то елементу ризику в ньому немає. А якщо рішення чи вибір можуть призвести як до сприятливих наслідків, так і до небажаних – то маємо справу з наявністю ризику. І якщо певний ризик реалізувався, то це завжди означає реалізацію негативного, небажаного сценарію, якого хотілося оминати при прийнятті рішення чи здійсненні вибору.

Візьмемо для прикладу рішення підприємницької або інвестиційної діяльності. Вони передбачають здійснення певних витрат/інвестицій з наміром отримати прибуток за умови прийняття на себе ризику втрати певної частини інвестицій. Тобто, у особи є альтернатива: здійснювати певні дії для досягнення вигоди приймаючи до уваги ймовірність можливих втрат, або відмовитись від таких ризикових дій та зберегти наявні ресурси у незмінній кількості та вартості. Якщо очікуваний ризик реалізувався – ми несемо збитки, якщо не реалізувався – отримуємо прибуток.

Якщо розглядати сферу податкових відносин, то прийняття рішень з елементами ризику наочно можна побачити на прикладі держави. Наприклад, йдучи на впровадження нових податків, збільшення ставок існуючих податків або відміну пільг, держава йде на певний ризик, який може мати двоякий ефект: 1) платники податків сумлінно приймуть нові правила гри і доходи бюджету зростуть; 2) платники податків будуть обтяжені новим тягарем та підуть в тінь, а доходи бюджету знизяться. В останньому випадку, який призводить до несприятливого результату, має місце реалізація ризику.

Якщо ж розглядати ситуацію з боку суб'єкта господарювання, то прийняття ним рішень з елементами

Таблиця 2

Приклади трактування двоаспектної природи поняття «податковий ризик»

№ з/п	Автор, джерело	Визначення поняття
1.	Десятнюк О. [7, с. 107]	Податковий ризик суб'єкта підприємницької діяльності є різновидом фінансового ризику, який має суб'єктивно-об'єктивну природу і виникає в процесі виконання підприємницькою організацією обов'язків платника податків. Він – це перманентна ймовірність настання в результаті впливу екзогенних і ендогенних факторів, пов'язаних з процесом оподаткування, фінансових, процесуально-правових, соціальних та інших наслідків, що характеризуються невизначеністю і проявляються як у вигляді різних втрат (збитків, невикористаних можливостей, упущеної вигоди), так і в можливості отримання додаткової вигоди (доходу, прибутку, економії витрат, додаткових можливостей) внаслідок негативних і позитивних відхилень від запланованих цілей податкової діяльності такого суб'єкта підприємництва.
2	Євченко Н. [9]	Податковий ризик з точки зору менеджменту банку є невизначеністю у досягненні банком поставлених цілей, що припускає існування як негативних, так і позитивних відхилень внаслідок здійснення фінансово-господарської, в тому числі і податкової, діяльності.
3	Коломієць Г. [10]	Податкові ризики належать до категорії спекулятивних ризиків, оскільки їхні наслідки можуть виявитися не тільки у вигляді втрат, але й у вигляді позитивних результатів. І цей процес носить двосторонній характер. Наприклад, законодавче пом'якшення умов оподаткування спричиняє скорочення податкового навантаження, збільшення прибутку і грошового потоку для платника податку, зменшення податкових порушень і, як наслідок, зменшення податкових надходжень до державного бюджету.

Джерело: сформовано автором

ризик для отримання певної податкової вигоди виглядає досить дивно. Адже прийняття ризикованих рішень у питаннях сплати податків так чи інакше пов'язується із навмисним порушенням норм податкового законодавства. Більш того, отримання неправомірної податкової вигоди взагалі може бути класифіковано як кримінальний злочин. Звичайно, дехто може не погодитись з цим та згадати про податкову оптимізацію. Але, на нашу думку, податкова оптимізація не є класичним проявом прийняття ризикованого рішення, адже вона базується на використанні законодавчо встановлених можливостей економії на сплаті податків. Ризик при законній оптимізації можливий лише внаслідок різного тлумачення норм законодавства платниками податку та податківцями.

А якщо говорити про оптимізацію «за гранню» закону, то повертаємось до умисного ухилення від оподаткування, тобто діяльності за межами встановлених норм та правил. Прикладами такого незаконного ухилення можуть бути: 1) ведення господарської діяльності без державної та податкової реєстрації суб'єкта підприємницької діяльності; 2) умисне декларування занижених доходів або завищених фіктивних витрат; 3) використання в податковій звітності посилань на пільги, на які фактично відсутнє право. На нашу думку,

згадані дії є неприйнятними та не потребують більш детального розгляду в рамках цієї статті.

Узагальнюючи наведені вище визначення та власні роздуми, ми би запропонувати наступне тлумачення поняття «податковий ризик суб'єкта господарювання». Податковий ризик суб'єкта господарювання – це явище, яке пов'язане із ймовірністю настання для нього негативних наслідків у сфері справляння податків, а саме – необхідністю здійснення додаткових фінансових витрат внаслідок зміни державою встановлених правил оподаткування, допущення помилок при обчисленні податків, донарахування контролюючим органом податків, штрафних санкцій та пені внаслідок виявлених порушень податкового законодавства.

Висновки. Відмінність поглядів сучасних вчених на природу податкового ризику, на нашу думку, пов'язана з тим, що одна група вчених розглядає ризик як явище, а інша – як процес прийняття рішень, які можуть мати як негативні, так і позитивні наслідки. Ми схилиємося до того, що наявність елемента ризику в певному рішенні або дії де-факто передбачає ймовірність реалізації саме негативного сценарію. Це і є ключовою відмінністю ризикового та безризикового рішення. Виходячи з цього, підхід, який виділяє позитивну складову ризику, на нашу думку, потребує оновлення та перегляду.

Бібліографічний список:

- Андрущенко В., Тучак Т. Ризики – сигнали тривоги в оподаткуванні. *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України*. 2010. № 2 (49). С. 74–83.
- Бланк І.А. Фінансовий менеджмент : навчальний курс. 2-ге вид., перероб. та дод. Київ : Ельга, Ніка-центр, 2004. 656 с.
- Виклюк М.І. Податкова безпека: дуалістичність економічної природи трактування змісту основних характеристик. *Інноваційна економіка*. 2013. № 5(43). С. 242–246.
- Вітлінський В.В., Редич О.В. Концептуальні засади впровадження ризико-орієнтованого підходу в адмініструванні податків. Ірпінь : НУДПСУ, 2009. С. 27–40.
- Вітлінський В.В., Тимченко О.М. Джерела і види податкових ризиків їх взаємозв'язок. *Фінанси України*. 2007. № 3. С. 132–139.
- Гранатуров В., Ясенова І. Податкові ризики держави: визначення та класифікація. *Фінанси України*. 2007. № 10. С. 86–95.
- Десятнюк О., Канюк В. Сутнісно-теоретичні основи податкових ризиків суб'єктів підприємницької діяльності. *Світ фінансів*. 2014. № 3. С. 99–109.
- Дубічинський В.В. Тлумачний словник української мови. Близько 20 000 слів і словосполучень / заг. ред. д-ра філолог. наук, проф. В.В. Дубічинського. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2010. 608 с.
- Євченко Н.Г. Оцінка податкових ризиків банку в умовах невизначеності. *Ефективна економіка*. 2011. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=695>

10. Коломієць Г. Податкові ризики: сутність та класифікація. *Ринок цінних паперів України. Вісник Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку*. 2009. № 5-6. С. 27–32.
11. Коюда П.М., Коюда О.П. Характеристика та класифікація ризиків. *Научно-технический сборник. Коммунальное хозяйство городов*. 2006. № 71. С. 203–214.
12. Краєвський В.М., Муравський О.Ю. Ризикоорієнтований підхід в системі податкового контролю за трансфертним ціноутворенням. *Український економічний часопис*. 2023. № 1. С. 23–28.
13. Матвійчук А.В. Аналіз і управління економічним ризиком : навч. посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 224 с.
14. Пікус Р.В. Оцінка підприємницького ризику. *Фінанси України*. 2004. № 5. С. 88–93.
15. Седих О.І. Податкові ризики підприємства в умовах глобалізації. *Економічний вісник Донбасу*. 2011. № 3(25). С. 118–122.
16. Фролов С.М., Козьменко О.В., Бойко А.О. Управління фінансовою безпекою економічних суб'єктів : навч. посіб. / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. С.М. Фролова. Суми : УАБС НБУ, 2015. 332 с.
17. Фурман В.М. Ризики в інвестиційній та фінансовій діяльності страховика. *Фінанси України*. 2008. № 2. С. 107–114.
18. Черненко Н.М. Ризик-менеджмент у закладах освіти : навчальний посібник. Серія «Управління закладом освіти». Одеса : Університет Ушинського, 2020. 116 с.
19. Ярошенко І.В. Податкові ризики та їх вплив на розвиток підприємств у воєнний період. *Науковий журнал «ECONOMIC SYNERGY»*. 2022. № 4 (6). С. 180–189.

References:

1. Andrushchenko V. & Tuchak T. (2010) Ryzkyky – syhnaly tryvohy v opodatkuvani [Risks are alarm signals in taxation]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy – Scientific Bulletin of the National University of the State Tax Service of Ukraine*, no. 2 (49), pp. 74–83.
2. Blank Y. A. (2004) *Fynansovyi menedzhment: navchalnyi kurs*. 2-e yzd., pererab. i dop. [Financial management: training course. 2nd ed., revised. and additional]. Kyiv: Elha, Nyka-tsentr, 656 p.
3. Vykliuk M. I. (2013) Podatkova bezpeka: dualystychnist ekonomichnoi pryrody traktuvannya zmistu osnovnykh kharakterystyk [Tax security: the duality of the economic nature of the interpretation of the content of the main characteristics]. *Innovatsiina ekonomika – Innovative economy*, no. 5(43), pp. 242–246.
4. Vitlinskiy V. V. & Redych O. V. (2009) *Kontseptualni zasady vprovadzhennia ryzkyko-orientovanoho pidkhodu v administruvanni podatkov* [Conceptual principles of implementing a risk-oriented approach in tax administration]. Irpin: NU DPSU, pp. 27–40.
5. Vitlinskiy V. V. & Tymchenko O. M. (2007) Dzherela i vydy podatkovykh ryzkykiv yikh vzaiemozviazok [Sources and types of tax risks and their relationship]. *Finansy Ukrainy – Finances of Ukraine*, no. 3, pp. 132–139.
6. Hranaturov V., & Yasenova I. (2007) Podatkovi ryzkyky derzhavy: vyznachennia ta klasyfikatsiia [State tax risks: definition and classification]. *Finansy Ukrainy – Finances of Ukraine*, no. 10, pp. 86–94.
7. Desiatniuk O., Kaniuk V. (2014) Sutnisno-teoretychni osnovy podatkovykh ryzkykiv subiektiv pidpriemnytskoi diialnosti [Substantial and theoretical foundations of tax risks of business entities]. *Svit finansiv – The world of finance*, no. 3, pp. 99–109.
8. Dubichynskyi V. V. (2010) *Tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy. Blyzko 20 000 sliv i slovospoluchen* [Explanatory dictionary of the Ukrainian language. About 20,000 words and phrases] / zah. red. d-ra filoloh. nauk, prof. V.V. Dubichynskoho. Kharkiv: Knyzhkovyi Klub "Klub Simeinoho Dozvillia", 608 p.
9. Evchenko N. (2011) Otsinka podatkovykh ryzkykiv banku v umovakh nevyznachenosti [Measurement of bank's tax risks in a volatile environment]. *Efektivna ekonomika*, no. 9. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=695>
10. Kolomiets H. (2009) Podatkovi ryzkyky: sutnist ta klasyfikatsiia [Tax risks: essence and classification]. *Rynok tsinnykh paperiv Ukrainy. Visnyk Derzhavnoi komisii z tsinnykh paperiv ta fondovoho rynku*, no. 5–6, pp. 27–32.
11. Koiuda P. M. & Koiuda O. P. (2006) Kharakterystyka ta klasyfikatsiia ryzkykiv. [Characteristics and classification of risks]. *Nauchno-tekhnycheskyi sbornik. Kommunalnoe khoziaistvo horodov – Scientific and technical collection. Utilities of cities*, no. 71, pp. 203–214.
12. Kraievskiy V. M., Muravskiy O. Yu. (2023) Ryzkykoorijentovanyj pidxid v systemi podatkovoho kontrolju za transfertnym cinoutvorennyam [Risk-oriented approach in the system of tax control for transfer pricing]. *Ukrainskyi ekonomichnyi chasopys*, no. 1, pp. 23–28.
13. Matviichuk A. V. (2005) *Analiz i upravlinnia ekonomichnym ryzikom: navch. posibnyk* [Analysis and management of economic risk: education manual]. Kyiv: Tsentri navchalnoi literatury, 224 p.
14. Pikus R.V. (2004) Otsinka pidpriemnytskoho ryzkyku [Evaluation of the undertaking of risk]. *Finansy Ukrainy. – Finance of Ukraine*, no. 5, pp. 88–93.
15. Sedykh O. I. (2011) Podatkovi ryzkyky pidpriemstva v umovakh hlobalizatsii [Tax risks of the enterprise in the conditions of globalization]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu. – Economic Herald of Donbass*, no. 3(25), pp. 118–122.
16. Frolov S. M., Kozmenko O. V. & Boiko A. O. (2015) *Upravlinnia finansovoiu bezpekoiu ekonomichnykh subiektiv: navch. posib.* [Management of financial security of economic entities] / za zah. red. d-ra ekon. nauk, prof. S.M. Frolova. Sumy: UABS NBU, 332 p.
17. Furman V. M. (2008) Ryzkyky v investytsiinii ta finansovii diialnosti strakhovyka [Risks in the investment and financial activities of the insurer]. *Finansy Ukrainy. – Finance of Ukraine*, no. 2, pp. 107–114.
18. Chernenko N. M. (2020) *Ryzkyk-menedzhment u zakladakh osvity: navchalnyi posibnyk. Serii "Upravlinnia zakladom osvity"* [Risk management in educational institutions: a study guide. Series "Educational Institution Management"]. Odessa: Universytet Ushynskoho, 116 p.
19. Iaroshenko I. V. (2022) Podatkovi ryzkyky ta yikh vplyv na rozvytok pidpriemstv u voiennyi period [Tax risks and their influence on the development of enterprises during the war period]. *Naukovyi zhurnal "ECONOMIC SYNERGY" – Scientific journal "ECONOMIC SYNERGY"*, no. 4 (6), pp. 180–189.

Стаття надійшла до редакції 12.09.2023